

© Editura EIKON

București, Calea Vitan nr. 242, sector 3,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74

mobil: 0733 131 145, 0728 084 802

e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74

mobil: 0728 084 802, 0733 131 145

e-mail: contact@edituraeikon.ro

web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din România (CNCS)

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României

ISBN: 978-606-711-276-4

Editor: Valentin Ajder

Magda Ursache

Noi vrem Cuvânt !

sau
alte feluri de cenzură

CUPRINS

În loc de prefață – URSĂCHEȘTII, de Radu Mareș • 5

CAPITOLUL I – CURSA CU OBSTACOLE • 19

Noi vrem Cuvânt! sau alte feluri de cenzură • 19
Bulevardele de cenzură • 25
Diavolul șchiop al cenzurii • 31
O condamnare ... suspendată?! • 37
Din grădina lui Dumnezeu-Popescu • 44

CAPITOLUL II – ANAMNESIS-UL NECESAR • 52

Normalitatea curajului • 52
„Boierii nu se plâng” sau cartea cu manșete • 64
Copilăria, ca tortură psihică • 71
Născuți sacrificați • 76
Memento Mihai Buracu: „Eu sunt scribul...” • 81
Lista în marmoră • 88
Despre scriitori „cu pension” și nu numai • 97
Devotat, Ion Lazu • 105
Trecutul la mai-mult-ca-prezent • 112
Alt jurnal din deceniul ciumei • 120

CAPITOLUL III – MĂRUL MEMORIEI, FRUCT OPRIT? • 129

Cartea cu Dumnezeu • 129
„Estimea” noastră • 134
Națiuni și narațiuni • 140
În epicentrul istoriei • 147
Campaniile Aurei Christi • 158
Aura, à rebours • 164
Ca frunza pe apă? • 170

**CAPITOLUL IV – DREPTUL LA CONCORDIE,
DREPTUL LA UNIRE • 180**

„Fragmente din Hora Dezunirii” • 180
Însemnări de decembrie • 186
Granițe moi • 193
O singură Românie • 201

CAPITOLUL V – CĂRȚI CARE NU TAC ȘI NU UITĂ • 209

- În perimetrul zero • 209
„Un pământ numit Aiud” • 215
O carte care nu-i de joacă: *Urma* • 222
Carte mică de stat, mare de sfat • 229
Mofturi, moftangii, mofteme • 237
Se ceartă balta cu marea • 243
Un Ilf fără Petrov • 251
Ochi de Sveyk • 258

CAPITOLUL VI – UN NOBEL DE LA CITITORI • 266

- Cui i-e frică de Nicolae Breban? • 266
Imperialul N. B. *versus* CNSAS • 280
În labirintul DUI • 288

CAPITOLUL VII – ÎN CONTRA SUBIECTELOR TABU • 300

- „Gânduri albe” pe alb • 300
„Ceva mai bun decât tăcerea” • 306
„Eu am un cuvânt de spus” • 314

***Cu D de la Moarte* • 323**

Interviu pentru „Acolada”, realizat de Lucia Negoită

Ursăcheștii

Cu treburi de editor, aflat la Piatra Neamț într-o toamnă, m-am găsit la o masă de restaurant cu soții Ursache, veniți de la Iași. Era cina festivă de la finele unui simpozion dedicat cărții și scriitorului, participanții fiind selectați de poetul Alui Gheorghe, care era gazda, cu venerabilul Ciopraga și cu Cimpoieșu, de la Bacău, dar și cu alții. Cazarea era în hotelul cel mai arătos din Piatra, cu lungi coridoare stranii care, nu știu de ce, mi-a evocat mereu filmul *Shining*. Se făcuse târziu, după cina cu protocol, lumea cuminte pleca la culcare, mai adăstau, cu paharele încă negolite dinainte, câțiva poeți – îi știam doar după nume – scufundați până peste cap în treburile lor poeticești și, într-n colț, noi, cei trei amintiți, printr-o întâmplare ale cărei condiții nu le mai pot reconstitui. Profesorul Ursache, cu care atunci mă găseam prima oară față în față, asista tăcut, cu un zâmbet politicos, atâteaînțelegător. Eu degustam vinul care, trebuie spus, într-o zonă de mânăstiri și nu departe de marile podgorii moldovenești, nu putea fi decît colosal, cu gândul la treburile care-mi stăteau pe cap de a doua zi: întâlniri cu librari și datornici, cu scriitori interesați să-și tipărească operele la Cluj, la Editura „Dacia”. Important e că tot ce urma, ca treabă efectivă, nu era deloc o joacă, adăugându-se telefonul care mă suna măcar o dată la câteva minute, chiar și noaptea, de la cei de acasă, cu treburi editoriale, toate legate de bani, varii reclamații, somații, rugăminți ș.a.m.d. Anturată de doi bărbați cu nasul în pahare, Magda Ursache vorbea. Mi-o amintesc cu precizie: o vervă torențială, ine-puizabilă, care, de ce să n-o recunosc, te ia în stăpânire cu o autoritate la care ești obligat să cedezi pasul. Se făcuse, cum

ziceam, târziu. Cerusem în câteva rânduri alte cafele și vin, fumam ca turcii. Presupun, dar nu mai sunt sigur, că la plecarea din restaurantul golit finalmente, lăsasem în urmă doar un poet celebru, care, singur la masa lui, spunea ceva sau recita versuri înconjurat de pahare și scrumiere pline de mucuri, cu o cană de vin auriu dinainte care, desigur, nu putea fi abandonată...

Adus la Neamț sub recomandarea și protecția lui Cimpoeșu, nu cunoșteam dintre scriitorii locului decât pe părintele Ploscaru, cu care avusesem o scurtă întâlnire editor-poet. Citisem și știam câte ceva despre „grupul de la Durău” însă doar pentru că făcea parte din grup Luca Pițu, bun și vechi prieten. De data asta era una din inițiativele literare ale moldovenilor, care se pricep să creeze evenimente și să adune lumea, cunoscuți și necunoscuți. După mai bine de un deceniu, anii '80 pe care mi-i petrecusem baricadat în tranșeea personală clujeană, având legăturile cu lumea reduse la minimum, evitând festivaluri, întâlniri cu cititorii, consfătuiri etc. era însă acum ocazia să iau act și să măsoz un acut deficit de comunicare cu confrății: n-aveam nimic de împărtășit altora, mă interesa altceva decât pe cei cărora, din politețe, le ascultam discursurile. Ce m-a apropiat de soții Ursache a fost chiar acest tip de relație intimă cu lumea, ruptă la un moment dat și încă nerefăcută de tot, tratată strict în baremurile minimei civilizații. Niciunul din noi nu spera și nu dorea mai mult. Ne recunoscusem însă cu instinctul fiarei care a fost hăituită prin desigurile obscure ale codrului și identifică din prima clipită nedușmanul.

Nu e simplu de descris acest moment de naștere a unei prietenii. Familiile în care ambii soți scriu – o știam din numeroase observații – sunt de o natură aparte. Pe mine, recunosc, mă intimidează, mă pun în gardă, ca un animal cu două capete pe trunchi unic. Despre cei doi ieșeni nu știam absolut nimic, cred că nici ei n-aveau habar de ce hram port. Cunoscusem sancțiunile absurd de severe care, în vechiul regim, în lumea redacțiilor de

reviste, a editurilor, îi loveau pe cei vinovați de vreo greșală interpretabilă politic. La *Tribuna*, în Cluj, cazul poetului Victor Felea, întrucâtva asemănător cu cel al Magdei Ursache de la revista *Cronica* din Iași, avusese un deznodământ mai puțin drastic datorită exclusiv intervenției lui D.R. Popescu, la data respectivă șeful absolut al scriitorimii române – pentru Magda U., la Iași, n-avusese cine să sară în foc s-o salveze. Cunoșteam, și am și scris despre asta, și situația când te afli la ananghie și remarci privirea albă, oarbă cu care te ațintesc cei din jur, confrății de la care zadarnic aștepti măcar o vorbă bună, fie ea și una de complezență. Cazul Magdei U. e însă deasupra tuturor baremurilor știute, de-o atrocitate aproape suprarrealistă. Cunos-cându-i mai bine, asta am și admirat la cei doi: solidaritatea la greu, umăr la umăr, dovedită infisurabilă pe termen lung și când nu e în zare nicio speranță. Solidaritate la succes am văzut. Când însă soarta te strânge în clește și curge sângele abstract al intelectualului, al artistului – am studiat și asta – e rareori că sentimentele ce leagă un cuplu durează, rezistă. Mă uitam la ei când ne întâlneam, văzându-i mereu cu aceeași uluitoare poftă de muncă, fiecare cu un milion de proiecte, ca la a șaptea minune. Recunosc: nu se poate să nu-i invidiezi în secret...!

Pentru o biată greșală de corectură scăpată în revista *Cronica* unde era angajată ca redactor, Magda U. rămăsese șomeră. La acea dată, abia debutase cu un volum de critici literare, era în floarea vârstei și se anunța ca una din cele mai promițătoare voci ale generației noastre, cea a copiilor războiului rece, școliți cu Roller și Crohmălniceanu, cu un aport de cultură literară, o frază și o judecată care sfida toate comparațiile. Din acest punct biografic, destinul ei e rupt. Decenii la rând nu i se pun în cale decât obstacole. E, cu mintea de azi, greu de înțeles, dar era aproape o condamnare la moarte socială, obstacolele fiind de netrecut. Cu tot zâmbetul lui și aerul lui pacific, profesorul Ursache n-avea nici el vocația compromisului, mare sau mic, a

căderii la pace închizând ochii, fără de care, în anii 70 și mai târziu, o carieră normală în Universitate era imposibilă. În Iașii acelor ani, soții Ursache deveniseră niște excluși. Am citit, cred, toate textele de dare de seamă ale Magdei U., cele unde, cu o îndârjire inepuizabilă, își spune povestea – și sunt multe, se poate face cu ele o carte. Rezum: o bună bucată de viață, poate cea mai importantă ca vitalitate și poftă de muncă, strânși în doi ca degetele unui pumn dar și ca țepii ariciului, cei doi soți Ursache și i-au petrecut sub asediu, într-un mediu ostil, nu în totalitate, căci e imposibil, ostil totuși, trecuți definitiv pe o listă oficială a inamicilor. Asta, în pofida faptului că ambii erau din categoria celor cărora dacă îi lași în bibliotecă cu creion și hârtie nu le mai trebuie nimic.

Când i-am cunoscut și, pot spune acum, am devenit buni prieteni, soții Ursache își consumaseră cele câteva experiențe ale libertății de după 1990: mitinguri entuziaste, în primul rând. Înafară de asta, publicaseră în dreapta și stânga din ce aveau strâns în arhiva privată, se aventuraseră și în editare de cărți, începând cu Doina lui Eminescu, dar și cu alți autori proaspăt scoși de la index, plini de entuziasm, dar și cu inocența un pic caraghioasă trăită de noi toți, ceștilalți, cu credința că asta înseamnă ceva important pentru obștea noii României, ceva necesar în termeni absoluți. Toate se întâmplau însă în vacarmul aiuritor din jur vegheat de sus de zâmbetul până la urechi al lui Iliescu și de ceilalți tartori aflați la butoane, pentru care necesar și important era altceva. În această hărmălaie aiuritoare, Magda U. avea să înceapă să-și facă publică povestea sperând totodată să-și plătească și unele polițe ținute la frigider ani de zile. Am luat act de toate astea de la distanță și cu un anume recul cinic, condiții care permit să măsoari mai bine efectele. Or, efectul era zero barat. Războiul declarat inamicilor din proximitate al Magdei U., ca scriitor kamikadze, n-avea nicio șansă. Era pierzător pe toate fronturile și fără nicio satisfacție luminoasă. Cei care pusese

umărul să-i distrugă viața erau acum decorați, primeau premii, ocupau funcții importante, glorioase și câștigau bani, nu le avea nimeni grija: se vedea cu ochiul liber, nu era nevoie de lupă. N-am o considerație specială pentru cei dispuși să vină la ocazie cu „sfaturi de viață”. Și, după multe experiențe proaste, mă feresc să intru eu însumi în acest rol. Amicalmente am sfătuit-o totuși: lasă-i naibii! Nu-i ierta, dar ignoră-i. Șterge-le numele din agendă. A fost însă un sfat de-a surda. Ca samuraiul rămas cu sabia în dinți, singur în junglă, ani de zile după terminarea războiului, Magda U. și-a continuat, lovind crâncen, în dreapta și-n stânga, nedispusă la cruțare, acest box cu umbra sau, mai bine zis, cu aceleași fantome. N-ar fi reușit s-o potolească nimeni și nimic. Și cred acum că așa e bine să fie.

Există nedreptăți peste care, la bilanț, să nu poți trece închizând ochii? Substanța iertării, la care facem trimitere când și când, e – sau poate fi – și de altă natură decât cea a învățaturii creștine? Goma a spus: iert dar nu uit. Și, dacă l-am citit corect, pentru el uitarea e un păcat grav. În lumea superficială cu tot ce e comandament moral în care trăim la aceste întrebări se ridică din umeri. Dar ofensele grave pot fi șterse ele cu guma? Am auzit și teza după care din minte trebuie eliminate toate sentimentele negative care rod, macină, mortifică, îmbolnăvesc. Uitarea care „e-nscrisă-n legile omenești” ar fi, așadar, o operațiune de igienizare mentală. Ștergi fișierul virusat. Politica mea, recunosc că un pic oportunistă, spune că e de evitat să te substitui altcuiva ca să-l judeci. Deși absolut totul ne îndeamnă s-o facem, ba chiar adesea ne și obligă.

Ca să te apropii de profesorul Ursache, trebuie urcate câteva trepte, e ceva mai complicat decât relația de cunoaștere cu un scriitor de beletristică și opera sa: mi-am dat seama foarte repede de asta. El, savantul, nu făcea caz de statutul său, dar îl simțea tu, ca radiația corpului încins, dacă nu erai nesimțit și te comportai ca atare. Cunoștea, trăise până-n fibră condiția de exclus a Magdei

U. și toată nebunia coșmarelor fără capăt dar reacția sa de răspuns nu devenea sesizabilă. Între el și lume era un zâmbet plin de amenitate, ca o pavăză. Și, în tot cazul, cele mai străine îi erau reacția viscerală de răspuns, imprecizia, epitetul coroziv. Prin natura lucrurilor era însă constrâns să viețuiască la un pas de lumea de clovni tragici a literatorilor, atrași magnetic de Magda U., să le suporte toanele (ca și cum nu le-ar observa), micile mizerii, obositoarea, sâcâitoarea egolatrie. O făcea – l-am studiat – cu o demnitate de statuie. Linia insesizabil de subțire dintre el și ceilalți era, dacă știai să privești, imprescriptibilă.

Deși până la prietenie mai era mult – ea, prietenia, însemnând altceva –, ne-am urmărit și citit între noi. A mai fost și amănuntul că ne-am găsit de aceeași parte a baricadei, prin cele câteva credințe intelectuale elementare care, azi, grupează lumea ca polii magnetului. Cărțile savante ale etnologului Ursache sunt un capitol distinct în legătură cu care nu risc să mă pronunț. El a avut însă și trei scriitori citați cu pasiune și despre care a scris: Eliade, Goma și Cezar Ivănescu și cred că asta spune mult despre opțiunile sale esențiale din care calculele de oportunitate erau eliminate. Monografia despre Goma, despre care m-am mai pronunțat, pune pe masă o bombă nedezamorsabilă pentru opinia literară curentă de la noi și a și fost receptată ca atare. E însă un eseu monografic exemplar care, peste ani, va fi un titlu de referință.

Ca și alți universitari constrânși de viață să iasă cât de cât din ghetto-ul academic, profesorul Ursache a recurs și la publicistică, propunând teme care erau doar ale sale. A făcut-o cu ireproșabila acuratețe dar și cu acribia eruditului, a omului de bibliotecă. Cassian Maria Spiridon a știut perfect ce face oferindu-i în *Convorbiri literare* o rubrică permanentă, ceea ce înseamnă zece articole pe an calendaristic. Cunoscut prea bine cum se stabilesc colaboratorii externi ai unei reviste, dar și cum se fac listele neagreaților, tactici redacționale deconspirate și de

Arghezi. C.M. Spiridon știa însă ce înseamnă să ai semnătura profesorului Ursache, cât ridică ea nivelul de calitate a unor sumare destul de pestrițe. Că veni vorba, la fel a făcut și cu Ion Papuc, condei de primă linie, ștampilat ca indezirabil în altă redacție.

Pe scurt, textele publicate în revistă de Petru Ursache și pe care le urmăream cu interes sugerau un vast șantier. De aici s-au construit cărțile sale: cultură populară, estetică, mituri, religie etc, domeniile sale de competență în care era o autoritate. Și, din câte am putut să-mi dau seama, l-au înconjurat mereu nu doar stima foștilor studenți și doctoranzi, a discipolilor, ci și prețuirea cititorilor obișnuiți, pe care, deși totalmente neofensiv, fără vicleniile captării benevolenței, reușea să-i cucerească de la primele cuvinte: o spun, întrucât am asistat de aproape la câteva asemenea biruințe auctoriale.

Tot de la celălalt capăt al firului de peste munți s-a edificat în timp și comunicarea mea confraternă cu Magda U., pe care o evoc aici pentru calitatea ei necomună. Ne-am citit unul pe celălalt conștiincios, fiecare pagină tipărită și chiar și unele încă netipărite. Dar, în plus, ne-am asumat fiecare și rolul de critic, fără amabilități de prisos și, în general, fără fasoane. În ce mă privește, sunt un mare norocos. De un cititor cu supercalificarea Magdei U. are nevoie, zic eu, orice om care scrie – o și caută, ca pe doctor, foarte mulți și am constatat și că necruțarea ei dintr-o simplă frază face cât o sută de cronici. Sunt un gen de operații fără anestezie pe care nimeni nu știe să le facă la aceiași parametri de reușită.

În tot intervalul ultimelor două decenii, cu care sunt oarecum în cunoștință de cauză, cei doi soți Ursache și-au scris cărțile fără a pierde o clipă din vedere ce e în jur, în România, în primul rând, dar și în Australia sau în Kamciatka. Mai cu seamă Magda U. și-a asumat greaua (și ingrata) misie de observator și martor. Asta reiese din felul cum și-a susținut rubricile la care s-a

înhămat în mai multe reviste, de la *Acolada* lui Ulmeanu din Satu Mare până la *Contemporanul* lui Breban din capitală. Și se constată imediat: ea știe tot, domeniul pe care-l atacă, tema, autorul, titlurile, îi e cunoscut în toate detaliile sale, nu știu s-o fi prins nimeni (eu, în tot cazul, n-am reușit) s-o prind cu vreo licență, vreo scăpare, vreo lectură neglijentă.

Cei doi Ursache nu seamănă, fie și judecând doar după felul de a face explozie. Timpul, vitregiile nu puține, viețuirea – care se împarte la doi, aritmetic – într-un mediu ostil, poate și comuna, totala dăruire pentru citit-scris i-au sudat însă până la a nu putea fi imaginați decât împreună. (De asta „Ursăcheștii”.) Ei alcătuiau una din acele familii de modă veche, indestructibile, care se mai găsesc ici-colo în generația noastră, a dinozaurilor și vor deveni curând amintire. În portretul de cuplu, Magda U. are însă profilul distinct al personalității accentuate, chiar foarte accentuate.

Ea nu face parte din categoria profesioniștilor criticii literare negri în cerul gurii, care strâmbă din nas la orice, deși pentru un scriitor – o spun din experiență – relația cu un asemenea ins e medicament: nu te lasă să ațipești. Ea nu e însă nici de o generozitate ridicolă, să laude la nimereală. Deși au fost dăți când ne-am găsit pe poziții opuse, n-am prins-o niciodată cu judecăți de gust adaptate la necesități, îndulcite. E feminină, deci capricioasă, radicală atunci când se plasează deliberat în răspăr, dar știe, cum puțini, să-și comunice entuziasmul când și dacă e cazul. Repet: Magda U. e prietenul ideal la care să apelezi în momente de incertitudine, când o observație justă dinafară te poate pune pe șine în direcția optimă. Micile defecte umane ies totuși uneori la iveală, de o parte sau alta, aproape inevitabil. Ea știe însă să nu facă un caz din fleacuri – căci toate litigiile noastre scriitoricești sunt, în definitiv, fleacuri.

Picată din cer în primii ani 90, cu sabia în mână (repet „sabie”, pentru că, după mine, i se potrivește) pe terenul de joacă

al literatorilor unde sunt și vor fi tot felul de rătăciți și bezmetici, monitorizatorii n-au știut din prima clipă cum s-o situeze. De criticul tânăr și talentat de la revista provincială *Cronica* se uitase. Ieșită în lume, la suprafață, cu două romane „cu cheie” abia că reușise să stârneasă viesparul lumii bune ieșene, cea grupată pe lângă redacții și universitate, iar asta se teleghidează pe lanțul slăbiciunilor și-n alte orizonturi. S-a găsit, într-o revistă serioasă din București, un deștept, s-o atace hodoronc-tronç grobianistic: știu că a durut-o îngrozitor, nefiind din categoria celor cu pielea tăbăcită și intrați în rutina ciomăgelilor. A mai venit un altul să semnaleze într-un articol, cum se întâmplă cu o anume consecvență, după ritual, căci există înși care doar asta fac, nu știu ce incorectitudine politică. Magda U. a răspuns civilizată dar tăios, la care, ca să revii, să faci un caz, ar fi fost caraghios, preopinental neavând calificarea unei controverse serioase. Era, și cred că mai există pe undeva, semidoctul de serviciu gen Brucan care, în anii imediat postbelici, cerea condamnările la moarte. De data asta, semnalizarea de alarmă a sunat în gol, fără consecințe. După care s-a făcut tăcere, una pe care o consider ca atare, fără a ști ce anume semnifică, dacă-i de bine sau de rău.

Criticul Magda Ursache, căci în afară de romanele scrise și cele la care visează să le scrie, are câteva calități speciale. Întâi, stăpânește limba română și literatura română, veche și nouă, ca o fostă filoloagă cu zece pe linie. Ea știe tot, fără nicio glumă. Când atacă o temă sau un autor, e ca și cum le-ar fi pus radiografie în prealabil. Să mai adaug că citește cu o conștiinciozitate rară în ziua de azi și are o memorie fabuloasă, nu uită nimic, iar bibliografia la care face trimitere, când e cazul, și așa zice că aici sesizez școala lui Petru Ursache, e de aceeași exhaustivitate intimidantă. Mărturisesc că m-a testat o sigură dată, didactic, și m-a făcut de rușine, căci era un domeniu unde ne consideram egali. Spun asta pentru a arăta cât de atentă e cu amănuntele, ținute sub un scrupul fioros.